

به نام یزدان پاک

پیرامون کردستان گرامی

نگاهی به موقعیت جهانی کرد یکی از کهن ترین اقوام اصیل ایرانی

کردها بزرگترین و قدیمی ترین قبایل بزرگ آریائی سرزمین ایران هستند که در نواحی کوهستانی غرب فلات ایران از دیر باز سکونت گزیده و با تشکیل اولین سلسله پادشاهی ماد تمام خلق های ایران را زیر چتر و کلمه واحدی به نام ایران در آورده در طول قرون و اعصار به وجه شایسته ای در مقابل جزر و مد حوادث در حفظ و اشاعه میراث گرانبهای فرهنگ ایرانی و بروز ملیت خود کامیاب شده رشادت و سلحشوری خود را در سینه تاریخ به ثبت رسانده اند. گزنفون مورخ و سردار مشهور یونان که به پدر تاریخ معروف است

میگوید :

کردها مردم بسیار رشید دلاوری می باشند.

آقای شمیم در سخنرانی محققانه خود می گوید : ... باید اعتراف کنیم که قبایل کرد بهتر و بیشتر از سایر اقوام ایرانی نژاد به حفظ بسیاری از آداب و مراسم و عادات ایرانی موفق گردیده و خیلی کمتر از قبایل دیگر دچار تحول و تبدیل شده اند . درک کنان استاد سابق انگلیسی دانشگاه بغداد می گوید : (کردها هر جا باشند ، خاصیت نژادی خودشان را نشان می دهند ، بدین لحاظ در سوریه هم توانستند ، مقامات عالی دولتی را اشغال نمایند . کردان به علت خوی و خصلت اعتراض آمیز خود به مصادر ظلم و فساد و قدرت های امپریالیست همواره مورد جور و شکنجه و قتل و کشتار قرار گرفته اند . ضحاک ماردوش پادشاه خونخوار ! چون کردها را مزاحم خود می یافت فرمان داد هر شب دو نفر از آنان را کشته از مغز سرشان برای مارهایش خورش درست کنند . دانشمندانی چون ابن قتیبه در المعارف و بدلیسی در شرفنامه و مسعودی در مروج الذهب و طبری و دیگران این موضوع را به تفصیل ذکر نموده و فردوسی در شاهنامه به آن اشاره کرده و کردها را منجی واقعی سرزمینهای پرافتخار ایران زمین از شر ضحاک ماردوش دانسته است . آشپز ضحاک هر شبی یکنفر از دو کرد محکوم بمرگ را کشته و دیگری را پنهانی به کوهستان فرستاده و بدین ترتیب نجات یافتگان با تولید نسل روز به روز بر تعدادشان افزوده شده علیه ستمگریها و خونخواریهای ضحاک قیام نموده بیاری

کاهه آهنگر اهرمن بد کنش را نابود و فریدون را از کوه دماوند آورده و بر تخت شاهی نشانده اند و اثبات نموده اند که شاه دست نشانده مردم است .

شاه عباس صفوی که یکی دیگر از سلطانهای شیعه گرای طالم بود بسیاری از سرداران بزرگ کرد را که از وجودشان بیمناک بود به نامردی به قتل رساند که از آن جمله اند :

امیرخان برادوست معروف به لپ زرین از ایل شکاک و فرهاد خان قراملو و برادرش ذوالفقار خان از ایزانلو . استاد رشید یاسمی در کتاب کرد و پیوستگی نژادی و تاریخی او می گوید : (آثار قدیم و اسناد جدید از آغاز عهد تاریخی ایران تا این ایام همه گواه بزرگواری و دلیری و ثبات قدم و سایر صفات پسندیده قوم کرد است که در چهار موجه حوادث و جزر و مد ایام فتوری و تغییری در آن راه نیافته است . از روزگار اردشیر ساسانی تا قرن حاضر پیوسته این قوم همان دلیری و شهامت را نشان داده اند و با سخت ترین حوادث نبرد کرده اند) از نظر جغرافیایی کردها در بیشتر نقاط جهان پراکنده اند و مهمترین مراکز سکونت آنان در ایران استانهای کردستان ، کرمانشاه ، آذربایجان غربی و مهاباد و مازندران و گیلان و استان مرکزی و قزوین و خراسان و خاش و در خارج از ایران در کشورهای ترکیه و عراق ، شوروی و سوریه و مصر و هندوستان و پاکستان و افغانستان و بلوچستان می باشد .

دانشمندان و محققین از نظر نژاد شناسی ساختمان بدنی و فیزیکی کردها که نژاد ایرانی و آریایی دارند را بدین گونه مشخص نموده اند :

1) کردها بلند قامت اند و به طور کلی 83 در صد قد کردها از حد متوسط یعنی از 165 سانتی متر بیشتر است .

2) از لحاظ اندازه جمجمه صرف نظر از اختلافات جزئی که بین محققین وجود دارد عموماً کردها را از تیپ (براکسیفال) تشخیص داده اند . حد متوسط نسبت بین عرض و طول جمجمه کردها 78 است .

3) اندازه زاویه بینی اکثر کردها 70 است و بدین ترتیب از تیپ (لبتورینین) به شمار می آیند .

4) از لحاظ شکل صورت و قیافه از تیپ (لیتوپروزوپ) هستند . یعنی صورت کشیده و موزون دارند .

5) موی کردها صدی هشتاد و دو مشکی پرپشت و بقیه بلوطی رنگ است و اغلب لب و دهان کوچک دارند .

6) از لحاظ بنیه جسمانی تندرست و زورمند و چابک هستند ، زبان کردی دارای تنوع خاص و لهجه های متفاوتی است که مهمترین آن ها لهجه کرمانجی ، گورانی ، سورانی و زازانی می باشد .

لهجه شناسی زبان کردی

زبان کردی، که یکی از زبانهای اصیل و متعدد آریایی است، دارای لهجه ها و ته لهجه های مختلفی است، که ذیلاً" به صورت اختصار به بررسی آنها می پردازیم:

1- لهجه کرمانجی :

لهجه (کرمانجی) با الفبای لاتین نوشته می شود . برای نشان دادن تمایز تلفظ ، علایم خاصی را برای پاره ای از حروف لاتین در نظر گرفته اند ، مانند حرف (Ç) و حرف (Ğ) . در لهجه (کرمانجی) حرف (ک) و (گ) دو نوع تلفظ دارند .

کلمه (کرمانجی) از کلمه (کرمانج) مشتق شده است ، که نام بخش وسیعی از کردهای شمالی و غربی مناطق کردنشین جهان است . در پاره ای از مناطق ایران ، برای نمونه در شمال خراسان نیز کردها به این لهجه صحبت می کنند .

خیلی از رسانه های کردی ، موازی با لهجه (سورانی) " زبان استاندارد " کردی ، به لهجه کرمانجی نیز برنامه دارند .

شهرها و مناطق ذیل ، بخشی از کردهای کرمانجی را تشکیل می دهند : دیاربکر (آمد) ، وان ، دهوک ، قامیشلی ، عفرین ، ارض روم ، درسیم ، سلوپی ، زاخو و خیلی از مناطق دیگر .

خیلی از شاعران مشهور کرد به این لهجه شعر سروده اند، مانند: استاد احمد خانی، علامه ملای جزیری، جگر خوین و غیره.

لهجه (کرمانجی) زبان کردی، دارای ته لهجه های مختلفی است، مانند: بادینی، شکاکی، داسنی (دهوکی)، وانی، سرحدی، بوتانی و غیره.

حدود 30 درصد از کردهای جهان، در زندگی روزمره خود، از لهجه (کرمانجی) استفاده می نمایند.

2- لهجه سورانی:

لهجه (سورانی)، به نحوی، به صورت زبان استاندارد کردی در آمده است. در اکثر دانشگاههایی که در آن ها زبان کردی را تدریس می نمایند، به عنوان زبان استاندارد از این لهجه استفاده می کنند، مانند دانشگاه پاریس، صلاح الدین، دهوک و سلیمانیه. اکثرًا هم در مکاتبات اداری دولت های محلی کردستان، از این لهجه استفاده می شود.

کلمه (سورانی) از کلمه (سوران) مشتق شده است. (سوران) نام منطقه ای از مناطق کردنشین و اسم گروهی از کردها می باشد. مرکز این منطقه در اطراف شهر (سوران) قرار دارد.

به طور کلی ، لهجه (سورانی) زبان کردی ، در این شهرها و مناطق اطراف آن ها تکلم می شود : سنندج ، مهاباد ، سقز ، بوکان ، اشنویه ، بانه ، مریوان ، دیواندره ، کامیاران ، نقده ، پیرانشهر ، سردشت ، سلیمانیه ، اربیل ، کویه ، دربندی خان ، رانیه ، قلعه دیزه ، رواندوز ، حریر و چندین شهر، قصبه و روستای دیگر . این مناطق عمدتاً در قسمتهای مرکزی و شرقی حوزه زندگی کردها قرار دارند .

در لهجه (سورانی) ، حروف عربی " ح " و " ع " ، حالت فونتیکی خود را حفظ کرده و به همان آوای عربی دقیق تلفظ می شوند .

در الفبای این لهجه ، حروف عربی ث ، ذ ، ص ، ض ، ط و ظ حذف شده است . یعنی به جای حروف (ث) و (ص) از حرف (س) ، به جای حروف (ذ) ، (ض) و (ظ) ، از حرف (ز) و به جای حرف (ط) ، از حرف (ت) استفاده می شود . در این لهجه ، حرفی وجود دارد به شکل (ض) ، که تلفظش درست مانند تلفظ حرف (v) لاتین است .

در لهجه (سورانی) زبان کردی ، حرکات با حروف است ، یعنی هر کلمه ای همانطور که نوشته می شود ، تلفظ می گردد .

این لهجه بطور معمول با الفبای شکل عربی (همان فارسی) نوشته می شود ، مگر در موارد استثنایی . ولی در حروف (ر) ، (ل) ، (و) و (ی) بر حسب مورد ، برای نشان دادن تمایز حالت تلفظ ، از علامتی به شکل (7) استفاده می کنند .

شاعران مشهور کلاسیک سرای کرد ، اکثراً" به این لهجه شعر سروده اند ، مانند :

نالی ، محوی ، حاجی قادر کویی ، قانع ، هزار ، هیمن و امثال آنها .

خیلی از روزنامه ها ، مجلات ، رادیو ها ، ماهواره ها ، تلویزیونها ، پایگاههای اینترنتی و سایر رسانه ها از این لهجه استفاده می کنند .

بخشی از ته لهجه های (سورانی) عبارتند از : ته لهجه اریلی ، اردلانی ، مگری ، بابانی ، بان ایلاخی و غیره . روی هم رفته بطور بسیار تخمینی می شود گفت ، که گذشته از اینکه این لهجه به صورت زبان استاندارد کردی در آمده است ، حدود 30 درصد از کردها ، در زندگی روز مره خود ، از این زبان استفاده می کنند .

3- لهجه اورامی :

لهجه (اورامی) ، به روایتی نه تنها از قدیمی ترین لهجه های زبان کردی است ، بلکه از اصیل ترین لهجه های آریایی نیز می باشد ، که این موضوع نظریه قدیمی ریشه بودن

اورامی را برای زبان فارسی تقویت می کند. این کلمه، از کلمه (اورامان) مشتق شده است ، که منطقه زندگی کردهای اورامی است .

زبان اوستایی و پهلوی ، که از زبانهای قدیمی آریایی ایران زمین می باشند ، با این زبان قرابت دارند . این قرابت گاهی به حدی است ، که افرادی که به کردی اورامی مسلط می باشند ، می توانند تا اندازه زیادی از متون سنگ نوشته ها و پوست نوشته های دوران باستان ، که به زبان اوستایی و یا پهلوی نوشته شده اند ، سر در آورند . لذا به نظر زبانشناسان ، فراگیری زبان کردی ، برای فارسی زبانها ، بسیار کار مثبتی است و به منزله یادگیری زبان لاتین ، توسط فرانسوی زبانان می باشد .

لهجه (اورامی) زبان کردی نیز با حروف فارسی نوشته می شود . در لهجه اورامی ، حروفی و جود دارد ، که تلفظ آن در سایر لهجه های کردی یا فارسی نیست ، مانند حرف ؛ ( ) که مانند The در انگلیسی تلفظ می شود .

لهجه اورامی دارای چند ته لهجه است ، مانند : ته لهجه اورامان تخت ، پاوه و لهون . روی هم رفته مردم اورامان تخت ، اورامان لهون ، اورامان حلبجه و اورامیهای نزدیک شهر موصل و غیره با این لهجه صحبت می کنند .

خیلی از شاعران کرد به لهجه اورامی زبان کردی شعر سروده اند ، که اکثراً " سبک کلاسیک و بیشتر ده هجایی می باشند ، که یکی از آنها پیر شالیار اورامی است . پیرشالیار

کبیر (پیر شالیار دیگر نیز هست)، خود زرتشتی و حالت رهبریت دینی داشته است و هنوز عبادتگاه و آرامگاهش در اورامان تخت ، مورد احترام بسیار زیاد است . هر ساله هزاران نفر به زیارتش می روند . از شاعران دیگر اورامی سرا ، صیدی (سیدی) اورامی ، مولوی کرد، میرزا عبدالقادر پاوه ای و دهها شاعر برجسته دیگر می باشند . روی هم رفته ، مردم اورامان سمبول مهر ، صداقت ، کرامت ، قناعت ، کوشش و تمام صفات بارز یک انسان می باشند ، به همین دلیل این خطه ، سرزمین شاعر خیزی بوده است و تاریخ ادبیات کرد ، مملو از اسماء شعرای اورامی سرا است . خیلی از دست نوشته های ادبی ، عرفانی و غیره نیز به این لهجه وجود دارد ، که هنوز بخش عظیمی از آنها جمع آوری و چاپ نشده است .

4- لهجه لری :

چنانکه می دانیم ، اکثر زبانشناسان و محققین بر این باورند ، که لری هم یکی از لهجه های زبان کردی است ، که یکی از آنها استاد علاءالدین سجادی بوده است . استاد علاءالدین سجادی نویسنده کتاب وزین و مشهور تاریخ ادبیات کرد ، در این اثر بر این قضیه تاکید داشته است . نگارنده این نوشته هم بر این باور است .

لهجه لری ، لهجه ایست از لهجه های آریایی که از نقطه نظر فونولوژی ، در بین زبان کردی و فارسی قرار دارد ، تا به طرف شمال لرستان حرکت می کنید ، این لهجه بیشتر به زبان کردی نزدیک می شود .

اکثر مردم استان لرستان ، بخشی از استان کرمانشاهان، بخشی از استان خوزستان ، قسمتی از چهار محال بختیاری ، ایلام و بویر احمد و حتی قسمتی از استان اصفهان نیز، به لهجه لری صحبت می کنند .

لهجه لری شامل ته لهجه های فراوانی است ، که گاهی از شهری به شهر دیگر تغییر می کند و اظهار نظر دقیق در مورد آنها ، نیاز به یک تحقیق وسیع میدانی دارد .

شاعران فراوانی به این لهجه شعر سروده اند ، که نام قسمتی از آنان در تاریخ ادبیات کرد ثبت است ، برای مثال : باباطاهر عریان ، بابا نلوس لرستانی ، بهلول ماهی و غیره .

بیشتر اهل قلم ، لهجه لری را با الفبای عربی (فارسی) نوشته اند . ولی گاهی در کتب تحقیقی از الفبای لاتین نیز استفاده شده است .

5- لهجه گورانی :

نام لهجه (گورانی) از کلمه (گوران) مشتق شده است . (گوران) جمع (گه وره) است و (گه وره) در زبان کردی به معنی بزرگ یا گبر (زرتشتی) است . از نقطه نظر

زبان‌شناسی ، بخشهای وسیعی از مناطق جنوبی کردنشین ، مانند اکثریت استان کرمانشاهان ، اکثریت استان ایلام و بخشی از لرستان به این لهجه از زبان کردی صحبت می کنند . قسمتی از ته لهجه های این لهجه ، عبارتند از : ایلامی ، کلهوری ، لکی ، فیلی و غیره . عقیده بر این است ، که کلمه کلهر از دو بخش (کل + لر) یا (لر بزرگ) و کلمه (لک) از حرف (ل) به معنی لر و حرف (ک) به معنی کرد، تشکیل شده است .

کتابهای دینی مذهب اهل حق ، به این لهجه نوشته شده است ، که یکی از آنها کتاب سرانجام می باشد . مذهب اهل حق به میان سایر ملل نیز صادر شده است، برای مثال به میان ترکهای آذربایجان شرقی ، ساکنان رودهن و بومهن در استان تهران ، کلار دشت در مازندران و خیلی از جاهای دیگر در ترکیه و عراق .

خیلی از شاعران نامی کرد به این لهجه شعر سروده اند ، که خانای قوبادی ، غلامرضاخان ارکوازی ، شامی کرمانشانی و صدها شاعر و اهل قلم برجسته، برخی از آنها می باشند .

توضیح : برخی از محققین ، بطور اشتباه لهجه (گورانی) را لهجه (کلهوری) نامیده اند و لهجه های (لکی) و (فیلی) و غیره را از ته لهجه های لهجه کلهوری به حساب آورده اند، در صورتیکه ته لهجه (کلهوری) خود از ته لهجه های لهجه (گورانی) است ، که طوایف (کلهور) استان کرمانشاهان با آن تکلم می کنند . سی جی . ادموندس در کتاب کردها ، ترکها و عربها می نویسد ” پر جمعیت ترین طایفه کرد (کلهور)ها هستند ” . برخی

از (کلهر) ها ، قرن‌ها پیش به منطقه شاهیندژ در آذربایجان غربی تبعید شده اند ، که (کلهر) دیر آمدی نامیده می شوند و هنوز نوعی لهجه کلهری را حفظ کرده اند . منطقه کلهر آباد در بوکان نیز به اسم همین طایفه از کلهر نامگذاری شده است و ساکنان آن اکثراً " کلهر دیر آمدی می باشند .

همانطوریکه ، لهجه لری از لحاظ زبانشناسی در میان زبان کردی و زبان فارسی قرار دارد ، لهجه (گورانی) نیز در میان لهجه (سورانی) و لهجه (لری) قرار دارد .

6- لهجه زازاکی (زازایی) :

این لهجه نیز از لهجه های زبان کردی است ، که از لحاظ لغت ، دستور و سایر معیارهای زبانشناسی ، با اکثر لهجه های کردی دیگر ، مقداری فاصله گرفته است ، که قبل از هر گونه اظهار نظری در این مورد ، نیاز به تحقیق بیشتری می باشد

مختصری درباره زندگی بزرگترین نویسنده کرمانج

کلیم درروستای اوغازاز توابع شیروان به دنیا آمد.از کودکی به تحقیق و مطالعه در مورد کرمانج علاقه داشته واین کار را باپرس وجو از عمو وپدرش آغاز کرد. ایشان نویسنده ایست که فرهنگ رو به فراموشی کرمانج رازنده کرده واگر امروز شاهد فعالیت های زیادی در شهرهای شیروان وقوچان و... صورت می گیرد همه وهمه متا

ثراز کارهای ایشان است.

از جمله تالیفات ارزشمند ایشان میتوان موارد زیر را بر شمرده:

1- حرکت تاریخی کرد به خراسان جلد اول

2- حرکت تاریخی کرد به خراسان جلد دوم

3- حرکت تاریخی کرد به خراسان جلد سوم. قیام سردار عوض و اسارت دختران کرد

قوچان.

4- حرکت تاریخی کرد به خراسان جلد چهارم. پیشنهاد ملی شدن صنعت نفت توسط

نماینده قوچان.

5- حرکت تاریخی کرد به خراسان جلد پنجم. قیام نا فرجام کلنل محمد تقی خان پسیان

6- حرکت تاریخی کرد به خراسان جلد ششم

7- حرکت تاریخی کرد به خراسان جلد هفتم

8- دیوان عرفانی ملک الشعرا کرمانج (کردی. ترکی. فارسی)

9- ترانه های کرمانجی

10- دستور زبان کرمانجی

11- اسفراین دیروز و امروز

و آثار بسیار دیگری که بر شمردن آنها مستلزم داشتن وقت زیاد است و آثار در دست چاپ

مثل تاریخ ایل هزاره به تاریخ موسیقی ایران در دو جلد، ادبیات و عشایر و فردشناسی

خراسان، ضرب‌المثل در شمال خراسان ترکی، کردی و فارسی، پوشاک و صنایع دستی و
زیورآلات کرد و ترکمن، فرهنگ عام شمال خراسان، تاریخ ادبیات کرمانج خراسان،
فرهنگ کرمانج کلیه کردی و فارسی، ترانه‌ها و آوازهای کرمانجی، دستور زبان کرمانجی،
کردی فارسی و...

آثار باستانی بسیاری در کردستان و کرمانشاه ایران وجود دارد که همگی از پیشینه کهن

کردهای ایران حکایت دارد:

غار مردودر

غار مرتاریک

غار شکارچیان

غار مرخر

غار مرآفتاو

تپه نادری

صفه مادی

اثر جهانی بیستون یادگار داریوش بزرگ

نقش گودرز اشکانی

نقش برجسته میتراادات اشکانی

پرستشگاه آناهیتا اشکانیان

نقش ولگش

به نام یزدان پاک

دیواری عظیم از دوره ساسانی

پل خسرو ساسانی

کاخ نیمه تمام ساسانیان و ایلخانی

طاق بزرگ بستان اثر برجسته شاهنشاه خسرو پرویز

پل صفوی

منطقه باستانی زرتشتی اورامان و آتشکده آن و دهها نمونه دیگر ...

فرجام سخن

بدون تردید این وظیفه تک تک ما ایرانیان است که برای زنده کردن و گسترش روز افزون زبان کهن کردی که از پرافتخارترین مردمان ایران زمین هستند تلاش کنیم و آن را به هم میهنان فارس زبان و آذری زبان و دیگر قومهای کهن ایران آشنا سازیم . شوربختانه کوردستان ایران در گذشته با ملت ایران یکی بودند و به مرور زمان با دسیسه های استعمارگران کردها که ریشه ایرانی دارند از ملت ایران جدا شدند و به عراق و ترکیه پیوسته اند . کردها نه متعلق به ترکهای ترکیه هستند و نه به عربهای عراق . آنان به گواهی تاریخ در بالاترین نقاط کشورداری شاهنشاهی هخامنشی قرار داشتند و ایران اصیل هستند . پس این وظیفه من و تو کرد و فارس و آذری است که کوردستان را به میهن خویش یعنی ایران بازگردانیم و همگی در کنار یکدیگر همچون گذشته زندگی نماییم و حقوق از دست رفته کردها را از ظالمان زمان باز ستانیم .

پاینده ایران و نژاد کهن آریایی کرد